

1296N

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه اقتصاد

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی

همگرایی در آمدی و همزمانی آن با جریان‌های تجاری در کشورهای منا

استاد راهنما

دکتر سید کمیل طیبی

استاد مشاور

دکتر شکوفه فرهمند

پژوهشگر

سید عبدالکریم سیادت

۱۳۸۸/۱۰/۲۷

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

شهریورماه ۱۳۸۸

۱۲۹۷۳۸

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

شوه تجار شس بايان نامه
در حاست شه است
تصميمات تکميلي دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم اداری و اقتصاد
گروه اقتصاد

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم اقتصادی آقای سید عبدالکریم سیادت
تحت عنوان

همگرایی در آمدی و همزمانی آن با جریان‌های تجاری در کشورهای منا

در تاریخ ۸۸/۶/۹ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنما دکتر سید کمیل طیبی با مرتبه‌ی علمی دانشیار

۲- استاد مشاور دکتر شکوفه فرهمند با مرتبه‌ی علمی استادیار

۳- استاد داور داخل گروه دکتر نعمت‌اله اکبری با مرتبه‌ی علمی دانشیار

۴- استاد داور خارج گروه دکتر همایون رنجبر با مرتبه علمی استادیار

امضا

امضا

امضا

امضا

امضا

سپاسگزاری

خدای را سپاس که به من توفیق اعطا نمود که تحقیق حاضر را به انجام برسانم. در راستای انجام این تحقیق همواره مورد لطف و عنایت عزیزانی بوده ام که بر خود لازم می دانم مراتب قدردانی خود را نسبت به آنها ابراز نمایم. با خالصانه ترین مراتب تقدیر و تشکر از:

- اساتید ارجمند راهنما و مشاور، جناب آقای دکتر سید کامیل طیبی و سرکار خانم دکتر شکوفه فرهنگد که همواره در طی این پژوهش دلسوزانه دانش و تجربیات ارزنده خویش را جهت به سرانجام رسیدن این پژوهش در اختیار اینجانب قرار دادند.
- اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر همایون رنجبر و جناب آقای دکتر نعمت‌اله اکبری که با دقت فراوان این تحقیق را مطالعه و داوری نموده اند.
- اساتید محترم گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان که همواره از دریای علم و معرفتشان بهره برده‌ام.
- کارشناسان محترم گروه اقتصاد سرکار خانم رجایی، سرکار خانم بهیان و کارشناس تحصیلات تکمیلی سرکار خانم صالح بیگ که همواره موجبات تسهیل کارها را فراهم نموده اند.
- تمامی دوستان عزیزم که صمیمانه بنده را در انجام تحقیق حاضر یاری نموده‌اند.

از ایزد منان توفیق روزافزون برای تمامی این عزیزان و سروران آرزو دارم.

سید عبدالکریم سیادت

شهریورماه ۱۳۸۸

تقدیم به اولین معلمان و فرشتگان زندگیم:

مادر عزیز و فداکارم:

که نمی از وجودش، ایثار و گذشت کامل است

و نمی دیگر عشق و محبت

پدر عزیز و بزرگوارم:

که دل دریائش آموزش کار چگونه زیستنم بود

برادر و خواهران مهربانم:

که سلامت و موفقیتشان آرزوی همیشگی من است

و تقدیم به دوستان عزیزی که همچون ماه تابان

پناه شب‌های تاریک زندگانی من بودند.

چکیده

در سال‌های اخیر تحولات ساختار اقتصاد جهانی سبب وابستگی هر چه بیشتر اقتصادها و تأثیرپذیری آن‌ها از یکدیگر گردیده است. نتایج مطالعات اخیر نشانگر کم‌رنگ شدن مرزهای جغرافیایی کشورها، افزایش مبادلات بین‌المللی و فعالیت‌های مشترک و فرا منطقه‌ای کشورها است. در این راستا همکاری‌های اقتصادی می‌تواند سبب افزایش مبادلات تجاری، صرفه‌های مقیاس، انتقال تکنولوژی و در نتیجه بهبود رفاه اقتصادی و افزایش رشد گردد. علاوه بر این در بررسی ارتباط میان شرایط داخلی و جهت حرکت اقتصاد کشورها، بحث همگرایی در چارچوب همکاری‌های آن‌ها مطرح می‌شود. به طوری که با شناسایی بلوک‌های همگرا، می‌توان از فرصت‌های ایجاد شده همچون شناخت یک بلوک اقتصادی مؤثر در جهت افزایش مبادلات منطقه‌ای، تعمیق همکاری‌ها و گسترش جریان‌های تجاری و نتیجتاً افزایش رقابت‌پذیری برای کشورهای منطقه و کسب آمادگی لازم برای ورود به عرصه جهانی شدن بهره جست.

هدف این مطالعه بررسی همگرایی درآمدی میان کشورهای منا (MENA) در دوره‌ی زمانی ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۵ و با پیروی از الگوهای بن دیوید (۱۹۹۶) و ایوانز و کاراس (۱۹۹۶) بوده است. در این مطالعه ابتدا فرضیه همگرایی برای بلوک‌های مختلف در منطقه منا آزمون شده است، که با برآورد الگو در قالب داده‌های تابلویی وجود همگرایی درآمدی در منطقه منا و تعدادی از بلوک‌های ایجاد شده تأیید می‌شود. سپس با استفاده از الگوی جاذبه، همزمانی جریان‌های تجاری و همگرایی درآمدی در منطقه منا و بلوک‌های همگرا برای دوره زمانی ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۵ بررسی گردیده است.

نتایج به دست آمده مشخص می‌کند که افزایش حجم جریان‌های تجاری دارای اثر مثبت و معنی‌داری، بر کاهش شکاف درآمدی کشورهای منطقه داشته است. همچنین کاهش شکاف درآمدی کشورها و افزایش همگرایی درآمدی آن‌ها، اثر مثبت و معنی‌داری بر گسترش جریان‌های تجاری کشورهای منطقه ایجاد می‌نماید. در مجموع، نتایج بدست آمده نشان می‌دهند که این پتانسیل در بین کشورهای منطقه منا وجود دارد تا با تشکیل بلوک‌های اقتصادی مؤثر در منطقه، روابط و تعاملات درون منطقه‌ای را در جهت رسیدن به رشد اقتصادی بالاتری افزایش دهند.

واژگان کلیدی: همگرایی درآمدی، الگوی جاذبه، داده‌های تابلویی، منا

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه.....	۱
۲-۱- شرح و بیان مسأله پژوهشی.....	۲
۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۴
۴-۱- اهداف تحقیق.....	۴
۵-۱- فرضیه‌های تحقیق.....	۵
۶-۱- روش تحقیق.....	۵
۷-۱- کاربرد نتایج تحقیق.....	۵
۸-۱- واژه‌های کلیدی.....	۶
۹-۱- خلاصه فصل.....	۷

فصل دوم: ادبیات تحقیق

۱-۲- مقدمه.....	۸
۲-۲- اهمیت تجارت بین‌الملل.....	۹
۳-۲- عوامل مؤثر بر جریان‌های تجاری.....	۱۰
۴-۲- اهمیت منطقه‌گرایی و بلوک‌بندی‌های اقتصادی.....	۱۴
۵-۲- مفهوم همگرایی.....	۱۶
۶-۲- تاریخچه‌ی همگرایی و انواع آن.....	۱۸
۷-۲- عوامل مؤثر بر همگرایی درآمدی.....	۲۲
۱-۷-۲- تجارت بین‌الملل و همگرایی اقتصادی.....	۲۲
۲-۷-۲- درجه‌ی باز بودن تجاری و همگرایی درآمدی.....	۲۳
۳-۷-۲- تکنولوژی، سرریزهای دانش و همگرایی درآمدی.....	۲۴
۸-۲- پیشینه‌ی تحقیق.....	۲۵
۱-۸-۲- مطالعات خارجی.....	۲۵
۲-۸-۲- مطالعات داخلی.....	۳۳

۹-۲- خلاصه فصل..... ۳۷

فصل سوم: روش تحقیق

۱-۳- مقدمه..... ۳۹

۲-۳- ویژگی‌های کشورهای منطقه منا..... ۴۰

۳-۳- ارائه چارچوب برای آزمون فرضیه همگرایی در منطقه منا..... ۴۲

۴-۳- تصریح الگوی جاذبه تجاری..... ۴۴

۵-۳- کاربرد الگوی جاذبه در تجارت دو جانبه و همگرایی درآمدی..... ۴۶

۶-۳- ساختار اقتصادسنجی الگوی مورد مطالعه..... ۴۸

۷-۳- روش تخمین: رهیافت داده‌های تابلویی..... ۵۱

۸-۳- متغیرهای ابزاری و روش حداقل مربعات دو مرحله ای در الگوی اثرات همزمان داده‌های تابلویی..... ۵۴

۹-۳- قلمرو زمانی تحقیق و منابع داده‌های مورد استفاده..... ۵۸

۱۰-۳- خلاصه فصل..... ۵۸

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از برآورد

۱-۴- مقدمه..... ۵۹

۲-۴- برآورد الگوی همگرایی..... ۶۰

۳-۴- برآورد الگوی جاذبه جهت بررسی رابطه همزمانی جریان‌های تجاری و همگرایی درآمدی برای بلوک منا..... ۶۲

۴-۴- برآورد الگوی جریان‌های تجاری و همگرایی درآمدی برای بلوک‌های همگرا..... ۶۶

۵-۴- خلاصه فصل..... ۶۹

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۱-۵- مقدمه..... ۷۰

۲-۵- نتایج کلی تحقیق..... ۷۱

۳-۵- محدودیت‌های تحقیق..... ۷۳

۴-۵- پیشنهادهای تحقیق..... ۷۴

۱-۴-۵- پیشنهادهای خاص..... ۷۴

۲-۴-۵- پیشنهادهایی برای محققان بعدی..... ۷۶

صفحه

عنوان

۷۷..... پیوست

۹۹..... منابع و مأخذ

فهرست شکل‌ها

صفحه

عنوان

- شکل (۱-۲): نقطه تعادل پایدار در الگوی سولو-سوان..... ۱۹
- شکل (۲-۲): روند نرخ رشد سرمایه در الگوی سولو-سوان..... ۲۰

فهرست جدول‌ها

صفحه

عنوان

- جدول (۱-۳): شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی کشورهای منطقه منا، ۲۰۰۵..... ۴۰
- جدول (۲-۳): جریان‌های تجاری در منطقه منا، ۲۰۰۵..... ۴۱
- جدول (۳-۳): بلوک‌های همگرایی مورد آزمون..... ۴۳
- جدول (۱-۴): نتایج برآورد الگوی (۲-۳)..... ۶۱
- جدول (۲-۴): نتایج برآورد الگوی (۱-۴) برای بلوک منا..... ۶۴
- جدول (۳-۴): نتایج برآورد الگوی (۱-۴) برای بلوک منا..... ۶۵
- جدول (۴-۴): نتایج برآورد الگوی (۱-۴) برای بلوک‌های همگرا..... ۶۷
- جدول (۵-۴): نتایج برآورد الگوی (۲-۴) برای بلوک‌های همگرا..... ۶۸

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

وابستگی متقابل کشورها به یکدیگر از واقعیات اجتناب‌ناپذیر بین‌المللی در عصر حاضر است که پدیده‌ای روبه رشد است. جریان‌های تجاری کشورها بر فعالیت اقتصادی و غیر اقتصادی همسایگان و حتی کشورهای دوردست تأثیر می‌گذارند. لذا دولت‌ها برای هم‌زیستی مسالمت آمیز، توسعه پایدار بین‌المللی و مقابله با برخی چالش‌های بین‌المللی، ناگزیرند تصمیمات و واکنش‌هایی در جهت توسعه جریان‌های تجاری اتخاذ کنند.

حضور کشورهای در حال توسعه در پیمان‌های اقتصادی مختلف را می‌توان در چینه اطمینانی برای ورود اقتصادهای کم تجربه‌تر در فضای رقابت بین‌المللی به بازار جهانی و در راستای همسوئی با جهانی شدن اقتصاد به حساب آورد. کشورهای در حال توسعه‌ای که در سه دهه‌ی پیش به جایگاه تجارت در رشد و توسعه اقتصادی خود پی بردند و از الگوهای مبتنی بر تجارت و رشد صادرات پیروی نمودند، توانستند ظرف مدت نه چندان طولانی، مسیر رشد و شکوفایی اقتصادی را بیمایند و سهم خود را در تجارت بین‌المللی قوت بخشند، به طوری که امروزه در ردیف کشورهای تازه صنعتی شده‌ی جهان قرار دارند.

در این فصل بعد از شرح و بیان مسأله پژوهشی و اهمیت و ضرورت آن، بیان اهداف تحقیق تا حدود زیادی ابعاد موضوع را نشان می‌دهد. به دنبال آن، فرضیه‌های تحقیق با توجه به موضوع تحقیق و دژ راستای دستیابی به اهداف تحقیق، بر اساس منطقی و چارچوب نظری ارائه می‌گردند. کاربرد نتایج تحقیق و تعریف واژه‌های کلیدی، مباحث پایانی این فصل است. فصل حاضر برای پی بردن به جوانب و ابعاد مختلف موضوع تحقیق، فرآیند مذکور را تشریح می‌کند.

۱-۲- شرح و بیان مسأله پژوهشی

جهانی شدن یک فرآیند همگرایی فرصت‌ها در سطح بین‌الملل است و صرفاً یک پدیده اقتصادی نیست، بلکه بر جنبه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و تکنولوژیکی نیز تکیه دارد. فرآیند جهانی شدن از اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰ با مفاهیم ادغام اقتصادی، گسترش تجارت بین‌المللی و آزادسازی بیشتر تجاری آغاز گردید و امروزه با مفاهیم گسترده و شعاع عملکرد وسیع، افزایش اهمیت بازارها و نهادهای مالی، سیاست‌های آزادسازی اقتصادی، انقلاب در تکنولوژی اطلاعات و فن‌آوری، تمامی ابعاد ارتباطی جهان موجود را فرا گرفته و کشورهای مختلف را به تکاپو واداشته است. جهانی شدن اقتصاد تنها به افزایش حجم تجارت و درآمد محدود نمی‌شود، بلکه مستلزم همگرایی قیمت‌ها و فرصت‌های بین کشورها و افراد است که نیازمند تدبیر و فراهم کردن زیر ساخت‌ها و امکانات توسط نهادهای ملی و بین‌المللی است. گسترش روز افزون سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی و اتحادیه‌های اقتصادی و منطقه‌ای، ادغام بازارهای مالی، اتحاد پولی، آزادسازی تبادل کالا و نقل و انتقال سرمایه از مظاهر جهانی شدن اقتصاد هستند. جهانی شدن ضمن بین‌المللی کردن بازار جهانی، محیطی کاملاً رقابتی ایجاد کرده که در آن تنها واحدهای اقتصادی کارآمد و قدرتمند باقی می‌مانند. در این راستا تجهیز کشورهای مختلف جهان، به خصوص کشورهای در حال توسعه به منظور استفاده از فرصت‌هایی که حاصل می‌شود، ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین بررسی امکانات و مزیت‌های موجود اقتصاد کشورها و شناخت مشکلات و چالش‌های آن‌ها می‌تواند زمینه حرکت صحیح را در این راستا فراهم آورد. در این خصوص، یکپارچگی‌ها و منطقه‌گرایی‌های مختلف اقتصادی می‌توانند به عنوان ابزارهای مناسب، منافع و مضار ورود به اقتصاد جهانی را آشکار سازند. عمدتاً بازتاب این نوع همکاری‌ها در ایجاد همگرایی و تشابه اقتصادی بین اعضا یک منطقه ایجاد شده است.

از جمله واکنش‌های فعال کشورها برای ورود به فرآیند جهانی شدن، می‌توان به یکپارچگی‌های اقتصادی و منطقه‌ای اشاره کرد. امروزه، همزمان با جهانی شدن، شاهد یکپارچگی اقتصادی در مناطق مختلف جهان هستیم. در واقع قرابت و نزدیکی کشورهایایی که در یک منطقه قرار دارند، به لحاظ فرهنگ، نژاد، زبان و دین و همچنین فاصله کوتاه‌تر و کاهش هزینه حمل و نقل از یک سو و پیامدهای زیان‌بار بحران‌های پس از جهانی شدن و سیال شدن سرمایه برای برخی از کشورها نظیر کشورهای جنوب شرق آسیا (در سال ۱۹۹۷) و مکزیک (در سال ۱۹۹۴) از طرف دیگر موجب تمایل بیشتر این کشورها به همکاری با یکدیگر شده است.

منطقه مناً^۱ با برخورداری از منابع فراوان انسانی و طبیعی مخصوصاً نفت خام، از اهمیت خاصی در جهان برخوردار است. بطوری که یک چهارم از منابع نفتی کشف شده جهان در عربستان سعودی قرار گرفته است و جمهوری اسلامی ایران ۱۵ درصد از کل منابع گاز طبیعی جهان را داراست. تعامل درون منطقه‌ای در این منطقه ضعیف و اساساً به جریان نیروی کار و تجارت غیر چشم‌گیر کالاها و خدمات محدود می‌شود. به‌علاوه تجارت درون منطقه‌ای نقش محدودی را در تعاملات بین کشورهای منا بازی می‌کند. بدین سبب کشورهای منا نیز با تکیه بر مزایای نسبی و توانایی‌های مختلف اقتصادی می‌توانند شرایط و فضای آمادگی ورود به روند جهانی شدن را اتخاذ نمایند و با کسب تجارب متفاوت از همگرایی‌های مختلف اقتصادی- منطقه‌ای توان خود را برای حرکت در روند جهانی شدن افزایش داده و با شناخت مزیت نسبی، موجبات رشد اقتصادی، افزایش حجم تجارت بین‌المللی و جریان‌های سرمایه‌گذاری خارجی را فراهم کنند. لذا کشورهای در حال توسعه برای همزیستی مسالمت آمیز، توسعه پایدار بین‌المللی و مقابله با برخی چالش‌های بین‌المللی، ناگزیرند تصمیمات و واکنش‌هایی در جهت توسعه جریان‌های تجاری اتخاذ نمایند. کشور ایران نیز که از کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود، نمی‌تواند از این امر مستثنی باشد. لذا یکپارچگی‌های مختلف اقتصادی در منطقه منا به‌عنوان ابزاری مناسب، در جهت شناخت فرصت‌های حاصله است.

همراه با اهمیت یافتن نقش هر یک از کشورهای عضو در مناسبات منطقه‌ای، محدودیت مطالعات برای تعیین روابط تجاری در این منطقه نمود می‌یابد. بدین لحاظ، این مطالعه به‌دنبال بررسی همگرایی و امکان تشابه اقتصادی بین اعضای منطقه است. در واقع این مطالعه به دنبال پاسخ‌گویی به سؤالات زیر است: یکپارچگی اقتصادی به‌ویژه یکپارچگی تجاری در بین اعضای منا تحت چه شرایطی همگرایی اقتصادی را به دنبال خواهد داشت؟ و آیا عکس آن، یعنی واگرایی اقتصادی اتفاق می‌افتد؟ در مقابل، چنانچه راهبردهای ادغام و یکپارچگی تجاری که در دستور کار کشورهای عضو از طریق آزادسازی‌های اقتصادی در منطقه باشد، تلاش کشورها برای ایجاد همگرایی از طریق تبدیل شکاف‌های درآمدی منجر به گسترش روابط تجاری می‌شود، یا بعضاً انحراف تجاری در بین اعضای منطقه اتفاق می‌افتد؟ نکته اساسی این است که آیا جریان‌های تجاری و همگرایی درآمدی^۲ در این منطقه امکان تأثیرگذاری همزمان را بر یکدیگر دارند؟ بنابراین، در این مطالعه با استفاده از داده‌های اقتصادی کشورهای عضو در طی دوره ۲۰۰۵-۱۹۹۶ و به‌کارگیری الگوی جاذبه تلاش برای پاسخ‌گویی به این سؤالات می‌شود.

^۱ -Middle East and North Africa (MENA)

^۲ -Income Convergence

۱-۳- اهمیت و ارزش تحقیق

اغلب دیده می‌شود که نقش اکثر کشورهای در حال توسعه در صحنه رقابت بین‌الملل ناچیز است و این به دلیل برخورداری این کشورها از یک اقتصاد کمتر باز در سطح بین‌الملل و با صادرات مواد خام، مواد معدنی و کشاورزی است. در حالی که این کشورها جهت کسب فرصت‌ها، در شرایط اقتصاد جدید در سطح جهان و به منظور حضور فعال و مؤثر در صحنه رقابت بین‌الملل می‌توانند سیاست‌هایی صحیح و منطبق با گرایش‌های برون-گرایی و تطبیق ساختار اقتصاد داخلی با اقتصاد خارجی، اتخاذ نمایند. کشورهای در حال توسعه برای کسب آمادگی و اخذ شرایط لازم به اقدامات متعددی روی می‌آورند و همگرایی‌های مختلف اقتصادی و ترتیبات تجاری- منطقه‌ای مختلفی را تجربه می‌کنند تا در مسیر جهانی شدن یک تسلیم شونده محض نباشند و با تکیه بر مزایای نسبی و افزایش توان رقابتی خود، از فرصت‌های لازم استفاده نمایند.

مناسبات تجاری منطقه‌ای می‌تواند آثار رفاهی گسترده‌ای بر اقتصاد کشورهای عضو داشته باشد. این آثار شامل متأثر ساختن تولید و مصرف است. هر چه موانع تجاری کمتر، میزان تجارت بین کشورهای عضو بالاتر و تعداد شرکای تجاری بیشتر باشد، منافع رفاهی حاصل از تجارت افزون‌تر خواهد بود. یکی از دلایل واضح این است که افزایش توانایی آن‌ها باعث ایجاد مقیاس اقتصادی نه تنها در زمینه تولید می‌شود که تمامی زنجیره ارزشی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این امر نیز به نوبه خود باعث افزایش رقابت می‌شود همچنین امکان دسترسی به بازار را به طور چشمگیری افزایش می‌دهند.

اهمیت منطقه منا در جهان و وجود ساختارهای اقتصادی مشترک، موقعیت جغرافیایی، قرابت فرهنگی، دین و زبان مشترک در این منطقه، همراه با اهمیت یافتن نقش هر یک از کشورهای عضو در مناسبات منطقه‌ای، محدودیت مطالعات در حوزه همگرایی و تعیین روابط تجاری در این منطقه نمود می‌یابد. بدین لحاظ این مطالعه به دنبال بررسی همگرایی و امکان تشابه اقتصادی بین اعضای منطقه و همزمانی آن با جریان‌های تجاری در این منطقه است.

۱-۴- اهداف تحقیق

- ارزیابی اثر همگرایی درآمدی بر جریان‌های تجاری در منطقه منا
- ارزیابی اثر جریان‌های تجاری بر همگرایی درآمدی در منطقه منا
- ارزیابی رابطه همزمانی بین همگرایی درآمدی و جریان‌های تجاری در منطقه منا

۱-۵- فرضیه های تحقیق

- وجود همگرایی درآمدی بین گروه‌های مختلف از کشورهای منطقه منبأ باعث گسترش جریان‌های تجاری بین این گروه‌ها می‌شود.
- گسترش جریان‌های تجاری کشورهای منطقه منبأ باعث کاهش شکاف درآمدی کشورهای منطقه می‌شود.
- رابطه‌ی درونی همزمان بین همگرایی درآمدی و جریان‌های تجاری در منطقه وجود دارد.

۱-۶- روش تحقیق

مطالعه‌ی حاضر از نوع تحلیل توصیفی و علی است که با استفاده از آزمون‌های ریشه واحد به بررسی همگرایی درآمدی می‌پردازد. همچنین با به‌کارگیری نظریه جاذبه تجاری، یک چارچوب مناسب برای بررسی رابطه جریان‌های تجاری و همگرایی درآمدی را تصریح می‌کند تا از طریق آن تأثیرگذاری همزمان آن‌ها را مطالعه نماید. داده‌های تولید ناخالص داخلی، تکنولوژی و جمعیت از سایت داده‌های بانک جهانی و لوح فشرده‌ی شاخص‌های توسعه جهان^۱، داده‌های فاصله جغرافیایی از سایت تایم اند دیت^۲ و حجم تجارت دو جانبه کشورها از منبع صندوق بین‌المللی پول^۳ استخراج شده است.

روش اقتصادسنجی مورد استفاده در این تحقیق، روش داده‌های تابلویی است و نرم افزارهای مورد استفاده Excel و Stata است. کشورهای مورد بررسی، منتخبی از کشورهای منطقه منبأ شامل ایران، الجزایر، مصر، مراکش، عربستان سعودی، اردن، کویت، سوریه، ترکیه و امارات متحده عربی در طی دوره‌ی زمانی (۲۰۰۵-۱۹۹۶) هستند.

۱-۷- کاربرد نتایج تحقیق

در چند دهه‌ی گذشته، تحولات ساختاری در اقتصاد جهانی موجب پیدایش و تشدید روابط فرامرزی و جهانی- شدن اقتصاد شده است. در چنین شرایطی تصمیم‌گیری راجع به سیاست‌ها و روابط خارجی برای جوامع اهمیت زیادی دارد. با جهانی شدن اقتصاد، ایجاد گروه‌های همکاری و منطقه‌گرایی به منظور حفظ منافع مشترک کشورهای واقع در هر منطقه شدت گرفته است. در دنیای امروز شرایط رقابتی به گونه‌ای است که دیگر هر کشور به‌صورت منفرد نمی‌تواند فعالیت داشته باشد و همکاری با کشورهای دیگر فرصت‌هایی از قبیل مزیت

^۱ - WDI

^۲ - www.timeanddate.com

^۳ - International Monetary Fund: Direction of Trade Statistics Yearbook (2006)

اقتصادهای ناشی از مقیاس، گسترش بازار و امکان سرمایه‌گذاری مشترک را فراهم می‌آورد. در این صورت تصمیم‌گیری و شرایط آن برای کشورهای مختلف اهمیت بسیاری دارد تا با اتخاذ سیاست‌های درست، بیشترین فرصت و بهره را به دنبال داشته باشد. کشورهای منطقه منا نیز با توجه به تشابه ساختارهای اقتصادی و نزدیکی فرهنگ، زبان و دین دارای این پتانسیل هستند تا روابط تجاری بین خود را گسترش دهند، و با بررسی‌های لازم جهت شناخت ظرفیت‌ها، موانع موجود و راهکارهای رفع مشکلات، صورت گیرد تا بتوان از این ظرفیت‌ها به نحو قابل قبولی استفاده کرد. تشکیل گروه‌های یکپارچگی و همکاری در جهت فرآیند جهانی شدن است، که مقدمه‌ای برای ورود آن‌ها به اقتصاد جهانی است. این مطالعه با بررسی همگرایی درآمدی به دنبال کمک به اقتصاد ایران در اتخاذ تصمیم برای چگونگی روابط تجاری با کشورهای منطقه است تا از این طریق ایران بتواند به عنوان کشوری مؤثر در مناسبات تجاری منطقه، نقش تعیین‌کننده‌ای را ایفا نماید.

۱-۸-واژه‌های کلیدی

- الگوی جاذبه^۱

ساختار پایه‌ای این الگو، شباهت زیادی با قانون جاذبه نیوتن دارد و علت نام‌گذاری آن هم به همین دلیل است. کاربرد الگوی جاذبه در شاخه‌های گسترده‌ای از علوم است ولی در اقتصاد بین‌الملل از این الگو برای توضیح جریان‌های دو جانبه و یکپارچه‌سازی تعداد زیادی از کشورها استفاده می‌شود. با استفاده از آن، برآورد پتانسیل تجاری دو جانبه به طور همزمان از دیدگاه کشور صادرکننده و واردکننده امکان می‌یابد (رحمانی، ۱۳۷۶).

- همگرایی^۲

نوعی گرایش به تشابه دو ساختار اقتصادی یا بیشتر از لحاظ درآمدهای سرانه، نرخ رشد واقعی، نرخ تورم، نرخ بهره، روش‌های سازمان‌های اقتصادی یا خط مشی‌های اجتماعی است (بلاک^۳، ۲۰۰۲).

- همگرایی درآمدی

همگرایی درآمدی یا تشابه درآمدی به صورت چگونگی درآمد سرانه بین دو شریک تجاری تعریف می‌شود. شکاف کمتر، همگرایی یا تشابه درآمدی بیشتری را به همراه دارد و به نظر می‌رسد که تشابه میان شرکای تجاری محرک تجاری بین آن‌ها است (هوا^۱، ۲۰۰۳).

^۱ - Gravity Model

^۲ - Convergence

^۳ - Black

- داده‌های تابلویی^۲

در این روش، واحد مقطعی یکسان (برای مثال یک خانواده، یک بنگاه یا یک کشور)، طی زمان بررسی و سنجش می‌شود. در حقیقت این روش تخمین، ترکیبی از مشاهدات یا داده‌های سری زمانی و مقطعی است. منظور از سری‌های زمانی، اندازه‌گیری و ثبت یک متغیر در دوره‌ای از زمان و منظور از داده‌های مقطعی، اندازه‌گیری یک متغیر در یک زمان برای واحدهای مختلف است (گجراتی^۳، ۲۰۰۴).

از ویژگی‌های این روش، کنترل نمودن خواص ناهمگن و در نظر گرفتن تک تک افراد، بنگاه‌ها، مناطق و یا کشورها است. در روش‌هایی که صرفاً به سری‌های زمانی و یا به داده‌های مقطعی متکی هستند، کنترلی بر این ناهمگنی ندارند و این ریسک وجود دارد که نتایج به دست آمده، مغرضانه، ناسازگار و یا تورش دار باشند (بالتاجی^۴، ۲۰۰۵).

- منا

یک بلوک اقتصادی که شامل کشورهای شمال آفریقا و خاورمیانه (ایران، ترکیه، قطر، عراق، کویت، بحرین، یمن، عمان، لبنان، عربستان، امارات، سوریه، اردن، فلسطین، لیبی، الجزایر، مراکش، تونس، مصر) است.

۹-۱- خلاصه فصل

در این فصل بعد از شرح و بیان مسأله پژوهشی و اهمیت و ضرورت آن، بیان اهداف تحقیق تا حدود زیادی ابعاد موضوع را نشان داد. به دنبال آن، فرضیه‌های تحقیق با توجه به موضوع تحقیق و در راستای دستیابی به اهداف تحقیق، بر اساس منطق و چارچوب نظری ارائه گردیدند. روش تحقیق، کاربرد نتایج تحقیق و تعریف واژه‌های کلیدی، مباحث پایانی این فصل را تشکیل داد. فصل حاضر برای پی بردن به جوانب و ابعاد مختلف موضوع تحقیق، فرآیند مذکور را تشریح کرد که در واقع خلاصه‌ای از طرح تحقیق را نشان می‌دهد.

¹ -Hoa

² -Panel Data

³ -Gujarati

⁴ -Baltagi

فصل دوم:

ادبیات موضوع

۲-۱- مقدمه

گسترش جهانی سرمایه و تجارت از یک سو و مخاطرات امنیتی ناشی از تک قطبی و چند قطبی از سوی دیگر، موج جدیدی از یکپارچگی و منطقه گرایی را در میان بسیاری از کشورهای در حال توسعه سبب شده است و کشورها را بر آن داشته تا با تأکید بر وجوه مشترک، خود را در مقابل حوادث ناخواسته، حفاظت نمایند. هم-پیوندی‌های اقتصادی می‌تواند به گسترش تجارت بین اعضا، افزایش رفاه اقتصادی کشورهای عضو، افزایش صرفه‌های ناشی از مقیاس، بهبود رشد اقتصادی و افزایش کارایی فنی منجر گردد.

تجارت بین‌الملل امکان بهره‌گیری از توانمندی‌های اقتصادی بالقوه را، با توجه به مزیت‌های نسبی موجود و قابل خلق، به وجود می‌آورد و علائم روشنی را برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌های سودآور و قابل رقابت در عرصه جهانی پدیدار می‌سازد. با توجه به نقش کلیدی تجارت در هدایت برنامه‌های توسعه اقتصادی به سوی اجرای پروژه‌های دارای مزیت، باید به حرکت نظام تجارت بین‌الملل و سمت و سوی آینده آن نیز توجه شود.

این فصل از دو بخش تشکیل شده است: در بخش اول به منظور آشنایی با ادبیات موضوع بعد از مقدمه، مباحثی مختصر در مورد اهمیت تجارت بین‌الملل، عوامل مؤثر بر جریان‌های تجاری و اهمیت منطقه گرایی مطرح